ilmiy-amaliy jurnal · ISSN 3093-8694

UDK 378.147:316.774

Teshayeva Gulira’no Asomiddin qizi,
O‘zbekiston Milliy pedagogika universiteti tayanch doktoranti

BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARDA MEDIAMA’LUMOTLAR BILAN ISHLASH MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI

Annotatsiya. Maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarda mediama’lumotlar bilan ishlash madaniyatini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari nazariy-metodik jihatdan tahlil qilingan. Xalqaro media va axborot savodxonligi hujjatlari, oliy ta’lim uchun axborot savodxonligi konseptual doiralari hamda raqamli kompetensiya modellari qiyosiy o‘rganilib, mazkur madaniyatning kognitiv, operatsion, refleksiv, aksiologik va etik komponentlari ajratilgan. Axborotni izlash, saralash, ishonchliligini baholash, tahlil qilish, akademik va kasbiy maqsadlarda qo‘llash, akademik halollikka rioya etish hamda axborot xavfsizligini ta’minlash masalalari yaxlit tizim sifatida ko‘rib chiqilgan. Tahlil natijasida shart-sharoitlarning uch guruhi — mazmuniy, metodik va tashkiliy-pedagogik guruhlari asoslangan, shuningdek axborot ehtiyojini aniqlashdan refleksiyagacha davom etadigan to‘qqiz bosqichli pedagogik ketma-ketlik taklif etilgan. Interaktiv metodlar, keyslar, muammoli vaziyatlar, raqamli vositalar va mustaqil ta’lim topshiriqlarining o‘zaro uyg‘unligi mazkur ketma-ketlikni amalga oshirishning asosiy sharti sifatida ko‘rsatilgan. Maqolada ilgari surilgan yondashuv bo‘lajak o‘qituvchilar, xususan tarix o‘qituvchilari tayyorgarligida mediasavodxonlikni shakllantirish metodikasini takomillashtirish uchun nazariy-metodik asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

Kalit so‘zlar: *mediama’lumot, axborot madaniyati, media savodxonlik, axborot savodxonligi, bo‘lajak o‘qituvchi, raqamli muhit, manba ishonchliligi, tanqidiy fikrlash, metakognitiv refleksiya, akademik halollik, axborot xavfsizligi, pedagogik shart-sharoit.*

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ РАЗВИТИЯ КУЛЬТУРЫ РАБОТЫ С МЕДИАИНФОРМАЦИЕЙ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

Аннотация. В статье теоретически и методически проанализированы педагогические условия развития культуры работы с медиаинформацией у будущих учителей. На основе сопоставительного изучения международных документов по медийно-информационной грамотности, концептуальных рамок информационной грамотности для высшего образования и моделей цифровой компетентности выделены когнитивный, операциональный, рефлексивный, аксиологический и этический компоненты этой культуры. Вопросы поиска, отбора, оценки достоверности и анализа информации, её применения в академических и профессиональных целях, соблюдения академической добросовестности и обеспечения информационной безопасности рассмотрены как целостная система. По результатам анализа обоснованы три группы условий — содержательные, методические и организационно-педагогические, а также предложена девятиэтапная педагогическая последовательность, начинающаяся с определения информационной потребности и завершающаяся рефлексией. Сочетание интерактивных методов, кейсов, проблемных ситуаций, цифровых инструментов и заданий для самостоятельной работы показано как основное условие реализации этой последовательности. Предложен-

ный подход может служить теоретико-методической основой для совершенствования методики формирования медиаграмотности в подготовке будущих учителей, в частности учителей истории.

Ключевые слова: *медиаинформация, информационная культура, медиаграмотность, информационная грамотность, будущий учитель, цифровая среда, достоверность источника, критическое мышление, метакогнитивная рефлексия, академическая добросовестность, информационная безопасность, педагогические условия.*

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR DEVELOPING FUTURE TEACHERS' CULTURE OF WORKING WITH MEDIA INFORMATION

Abstract. The article provides a theoretical and methodological analysis of the pedagogical conditions for developing future teachers' culture of working with media information. Through a comparative study of international media and information literacy documents, conceptual frameworks of information literacy for higher education and digital competence models, the cognitive, operational, reflective, axiological and ethical components of this culture are identified. Searching, selecting, evaluating the reliability of and analysing information, applying it for academic and professional purposes, observing academic integrity and ensuring information security are treated as a single system rather than as separate skills. The analysis substantiates three groups of conditions — content-related, methodological and organisational-pedagogical — and proposes a nine-stage pedagogical sequence that begins with identifying an information need and ends with reflection. The combination of interactive methods, case studies, problem-based situations, digital tools and independent learning tasks is presented as the principal condition for implementing this sequence. The proposed approach may serve as a theoretical and methodological basis for improving the methodology of forming media literacy in the preparation of future teachers, particularly history teachers.

Keywords: *media information, information culture, media literacy, information literacy, future teacher, digital environment, source reliability, critical thinking, metacognitive reflection, academic integrity, information security, pedagogical conditions.*

KIRISH

Raqamli kommunikatsiya vositalarining ta'lim jarayoniga chuqur kirib kelishi o'qituvchining kasbiy faoliyatida axborot bilan ishlash xarakterini o'zgartirmoqda. Bugungi pedagog nafaqat tayyor o'quv ma'lumotlarini o'zlashtiruvchi, balki turli manbalardan axborot izlovchi, uning ishonchliligini baholovchi, tahlil qiluvchi, qayta ishlovchi va o'quvchilarga pedagogik maqsadga muvofiq shaklda taqdim etuvchi subyekt sifatida namoyon bo'ladi. YUNESKO media va axborot savodxonligini axborot hamda media mazmunini topish, baholash va yaratish bilan bog'liq bilim, ko'nikma va munosabatlar majmui sifatida talqin qiladi [7; 10].

Shu nuqtayi nazardan, bo'lajak o'qituvchini kasbiy faoliyatga tayyorlash jarayonida axborot bilan ishlash madaniyatini shakllantirish alohida metodik vazifa sifatida qaralishi lozim. Pedagogning axborot manbalarini tanlashdagi mezonlari, dalillarni tahlil qilish usullari va raqamli muhitdagi xatti-harakati bevosita uning ta'lim berish amaliyotiga ko'chadi. YUNESKOning o'qituvchilar uchun media va

axborot savodxonligi o‘quv dasturida ham o‘qituvchi ushbu kompetensiyalarni avval o‘zi o‘zlashtirishi, keyinchalik esa ularni ta’lim oluvchilarda rivojlantirishi kerak bo‘lgan asosiy subyekt sifatida ko‘rsatiladi [7].

Axborot bilan ishlash madaniyati tushunchasi faqat texnik jihatdan axborotni topish yoki undan foydalanish qobiliyatini anglatmaydi. ACRLning oliy ta’lim uchun axborot savodxonligi konseptual doirasida axborot savodxonligi axborotni izlash, uning qanday yaratilishi va qadrlanishini tushunish, yangi bilim yaratishda undan foydalanish hamda axborotdan etik foydalanishni qamrovchi integratsiyalashgan qobiliyatlar majmui sifatida qaraladi [6]. Demak, mazkur tushuncha bilim, amaliy ko‘nikma, tanqidiy tafakkur, metakognitiv nazorat va axloqiy mas’uliyatning o‘zaro birligiga asoslanadi.

O‘zbekiston ta’lim tizimida ham ta’lim oluvchilarning bilim, ko‘nikma va kompetensiyalarini rivojlantirish, ta’lim jarayoniga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish hamda pedagogning kasbiy faoliyatini takomillashtirish masalalari normativ-huquqiy jihatdan belgilangan. «Pedagogning maqomi to‘g‘risida»gi Qonunda pedagogning kasbiy rivojlanishi va uning axborot muhitidagi mas’uliyati davlat siyosati darajasidagi masala sifatida qayd etilgan [1]. Shu sababli bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlashda mediama’lumotlar bilan ishlash madaniyatini rivojlantirishning mazmuni va pedagogik shart-sharoitlarini ilmiy asoslash dolzarb metodik vazifalardan biridir.

Maqolaning maqsadi — bo‘lajak o‘qituvchilarda mediama’lumotlar bilan ishlash madaniyatini rivojlantirishning mazmuniy, metodik va tashkiliy-pedagogik shart-sharoitlarini ilmiy jihatdan asoslash hamda ularni ta’lim jarayonida qo‘llash mexanizmlarini ishlab chiqishdan iborat.

MAVZU BO‘YICHA ADABIYOTLAR TAHLILI

Axborot bilan ishlash madaniyati muammosi pedagogika, kutubxonashunoslik, media tadqiqotlari, raqamli ta’lim va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari kesishmasida shakllangan ilmiy yo‘nalishlardan biridir. Mazkur tushunchaning dastlabki nazariy asoslarida axborotga ehtiyojni anglash, uni izlash, topish, baholash va qo‘llash jarayonlari asosiy o‘rin egallagan.

Axborot izlash jarayonini bosqichli model sifatida tavsiflovchi yondashuvlarda foydalanuvchining axborotga bo‘lgan ehtiyojini anglashidan boshlab, qidirish, tanlash, talqin qilish va foydalanishgacha davom etadigan ketma-ketlik ajratiladi. Bu tadqiqotlar axborot izlashni oddiy texnik operatsiya emas, balki kognitiv va affektiv jihatlarni qamrab oluvchi murakkab faoliyat sifatida ko‘rsatadi. Axborot savodxonligini turli tajriba shakllari — axborot texnologiyalaridan foydalanish, axborot manbalarini bilish, axborot jarayonlarini boshqarish, bilimni konstruksiya qilish va kengaytirish — orqali izohlovchi fenomenografik yondashuv esa mazkur madaniyatni birgina «axborot topish» ko‘nikmasiga tenglashtirmaslik zarurligini asoslaydi. Ijtimoiy-amaliy yo‘nalishdagi tadqiqotlarda axborot savodxonligi muayyan axborot muhitida shakllanadigan amaliyot sifatida qaraladi; bu qarash

bo‘lajak o‘qituvchi uchun ayniqsa muhim, chunki pedagogning axborot bilan ishlashi universitetdagi akademik muhit bilan cheklanmaydi — u keyinchalik maktab, sinf, ota-onalar, hamkasblar, ommaviy axborot vositalari va raqamli platformalardan iborat murakkab muhitda faoliyat yuritadi.

Konseptual doiralar orasida ACRL Framework axborot savodxonligini olti yo‘nalish — manba vakolati va kontekst, axborot yaratish jarayoni, axborotning qiymati, tadqiqot sifatidagi izlanish, ilmiy muloqot va strategik qidiruv bilan bog‘laydi [6]. Mazkur yondashuvning metodik ahamiyati shundaki, talabaga «ishonchli manba»ni tayyor mezon sifatida berish o‘rniga, manbaning kim tomonidan, qanday maqsadda va qanday kontekstda yaratilganini tahlil qilish o‘rgatiladi. Axborot savodxonligini yettita o‘zaro bog‘liq faoliyat — aniqlash, rejalashtirish, izlash, to‘plash, baholash, boshqarish va taqdim etish — tizimi sifatida ifodalovchi modellar esa kompetensiyaning bosqichma-bosqich shakllanishini loyihalash uchun qulay metodik asos beradi.

YUNESKOning media va axborot savodxonligi konsepsiyasi axborot savodxonligini media savodxonligi bilan integratsiyalashgan holda ko‘radi: unda axborot va media mazmunini topish, baholash, ishlab chiqish, undan mas’uliyatli foydalanish hamda raqamli muhitda tanqidiy fikrlash masalalariga e’tibor qaratiladi [8; 10]. Tashkilotning global baholash doirasida esa xizmatdagi va tayyorlanayotgan o‘qituvchilarning media va axborot savodxonligi kompetensiyalarini maxsus ko‘rsatkichlar asosida baholash zarurligi alohida ta’kidlanadi [9]. Raqamli kompetensiya modellarida axborot va ma’lumotlar savodxonligi asosiy yo‘nalishlardan biri sifatida belgilanib, unda axborot ehtiyojini aniqlash, raqamli muhitda qidirish va filtrlash, manba hamda kontentning ishonchliligini baholash, ma’lumotlarni saqlash va boshqarish ko‘nikmalari ajratiladi; pedagogik kadrlarga qaratilgan variantlarda ular bevosita o‘qituvchining professional faoliyati bilan bog‘lanadi.

Media savodxonlikka oid yondashuvlarda raqamli va media savodxonlik zamonaviy axborotga boy muhitda to‘laqonli ishtirok etish uchun zarur bo‘lgan hayotiy ko‘nikmalar majmui sifatida tavsiflanadi, multimodal kommunikatsiya shakllarining ko‘payishi esa savodxonlik tushunchasining kengayishini talab qiladi. Raqamli axborotning ishonchliligini baholash masalasida «yondosh o‘qish» (lateral reading) strategiyasiga qaratilgan tadqiqotlar e’tiborga loyiq: ularda manbaning o‘zida uzoq qolib ketmasdan, tashqi manbalar orqali uning muallifi, tashkiloti, maqsadi va boshqa mustaqil baholari tekshirilishi ko‘rsatiladi. Universitet talabalari ishtirokidagi intervension tadqiqotlar veb-manbalarni baholash ko‘nikmalarini maxsus pedagogik mashg‘ulotlar orqali rivojlantirish mumkinligini tasdiqlagan. Axborot buzilishlarini tahlil qiluvchi ishlarda noto‘g‘ri axborot, ataylab tarqatiladigan yolg‘on axborot va zarar yetkazish maqsadida manipulyatsiya qilingan haqiqiy axborot o‘rtasidagi farqlar ajratiladi; bu bo‘lajak o‘qituvchiga internetdagi har qanday xato ma’lumotni yagona «soxta xabar» tushunchasi bilan

izohlash o‘rniga, uning yaratilish maqsadi va tarqalish mexanizmini tahlil qilish imkonini beradi.

Axborotdan foydalanishning etik jihati akademik halollik masalasi bilan bevosita bog‘liq. Akademik halollikni plagiatdan kengroq tushuncha sifatida ko‘ruvchi tadqiqotlarda u ta’lim va ilmiy faoliyatdagi halol, mas’uliyatli hamda etik xatti-harakatlar tizimi bilan bog‘lanadi; metasavodxonlik konsepsiyasi esa ta’lim oluvchini nafaqat axborot iste’molchisi, balki raqamli muhitda axborot yaratuvchisi va tarqatuvchisi sifatida ham ko‘rishni taklif qiladi.

O‘zbekiston pedagogikasida mediasavodxonlik muammosi so‘nggi yillarda dissertatsion darajada o‘rganilmoqda. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining mediasavodxonlik kompetentligini rivojlantirishning dasturiy ta’minotini takomillashtirishga qaratilgan tadqiqotda mazkur kompetentlikning tarkibiy tuzilishi va uni qo‘llab-quvvatlovchi raqamli vositalar asoslangan [3]. Bo‘lajak o‘qituvchilarning pedagogik mahoratini mediata’lim resurslari vositasida rivojlantirish metodikasiga bag‘ishlangan ishda mediaresurslarning kasbiy mahorat komponentlariga ta’siri ko‘rib chiqilgan [5]. Chet tili darslarida mediasavodxonlikni shakllantirish masalasi alohida fan metodikasi doirasida tahlil qilingan [2]. Pedagogik g‘oyalarning tarixiy rivoji va ta’lim mazmunining o‘zgarish mantiqi esa pedagogika tarixiga oid manbalarda yoritilgan [4]. Interaktiv metodlar, trening, ochiq munozara, individual, juftlik, kichik guruh va jamoaviy ish shakllariga oid o‘zbek metodik adabiyotlari mazkur yondashuvlarni mediama’lumotlar bilan ishlash kompetensiyalarini rivojlantirishga moslashtirish uchun amaliy asos beradi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadi: xalqaro hujjatlar va modellar axborot bilan ishlash madaniyatining umumiy tarkibini yetarlicha batafsil ta’riflaydi, milliy tadqiqotlar esa uni muayyan ta’lim yo‘nalishlari kontekstida konkretlashtiradi. Biroq bo‘lajak o‘qituvchining mediama’lumotlar bilan ishlash madaniyatini yaxlit pedagogik jarayon sifatida tashkil etish shart-sharoitlari hamda bu jarayonning bosqichlari o‘zaro bog‘langan tizim ko‘rinishida kam yoritilgan. Mazkur maqola shu bo‘shliqni to‘ldirishga qaratilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ish nazariy-analitik xarakterga ega: maxsus so‘rov, pedagogik eksperiment yoki diagnostik kesim o‘tkazilmagan, shu sababli maqolada miqdoriy empirik ko‘rsatkichlar keltirilmaydi. Tadqiqotning asosiy metodi — media va axborot savodxonligiga oid xalqaro konseptual hujjatlar hamda milliy ilmiy-pedagogik manbalarning qiyosiy-mazmuniy tahlili. Tahlil obyekti sifatida uch turdagi manba olindi: xalqaro tashkilotlarning media va axborot savodxonligiga oid o‘quv dasturi, siyosat yo‘riqnomasi va baholash doirasi [7–10]; oliy ta’lim uchun axborot savodxonligi konseptual doirasi [6]; O‘zbekistonda mediasavodxonlik va mediata’lim resurslari bo‘yicha himoya qilingan dissertatsion ishlar va metodik manbalar [2–5].

Har bir manba uch mezon bo‘yicha o‘rganildi: axborot bilan ishlash madaniyatining tarkibiy komponentlari qanday ajratilgani; ushbu komponentlarni rivojlantirishning qanday pedagogik vositalari tavsiya etilgani; o‘qituvchi tayyorgarligiga qanday talablar qo‘yilgani. Olingan natijalar kontent-tahlil va tizimlashtirish usullari bilan umumlashtirilib, komponentlar tarkibi va shart-sharoitlar guruhlari ajratildi. Normativ-huquqiy asos alohida bosqichda ko‘rib chiqildi: pedagogning kasbiy maqomi va rivojlanishiga oid qonun hujjati tahlil qilindi [1]. Yakuniy bosqichda modellashtirish usuli qo‘llanilib, mediama'lumotlar bilan ishlash madaniyatini rivojlantirishning bosqichli pedagogik ketma-ketligi ishlab chiqildi.

NATIJALAR

Manbalarning qiyosiy tahlili mediama'lumotlar bilan ishlash madaniyatining beshta o‘zaro bog‘liq komponentdan tashkil topishini ko‘rsatdi. Kognitiv komponent axborot, media va manba tabiatiga oid bilimlarni, axborotning qanday yaratilishi va tarqalishi haqidagi tasavvurlarni qamraydi. Operatsion komponent qidiruv so‘rovini shakllantirish, filtrlash, saralash, manbani tekshirish, ma'lumotni qayta ishlash va taqdim etish ko‘nikmalarini birlashtiradi. Refleksiv komponent talabaning o‘z axborot faoliyatini kuzatishi va baholashi, metakognitiv nazoratni ta'minlaydi. Aksiologik komponent axborotning qiymatiga, manba mehnatiga va ilmiy muloqot qoidalariga munosabatni ifodalaydi. Etik komponent esa akademik halollik, mualliflik huquqi, shaxsiy ma'lumotlar himoyasi va axborot xavfsizligi masalalarini o‘z ichiga oladi.

Tahlil asosida mazkur komponentlarni rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari uch guruhga ajratildi. Mazmuniy shart-sharoitlar o‘quv rejasi va fan dasturlarida axborot bilan ishlash madaniyatiga oid mazmun modullarining aks etishini, manbani baholash mezonlari va akademik halollik qoidalarining o‘quv materiali darajasida belgilanishini nazarda tutadi. Metodik shart-sharoitlar interaktiv metodlar, muammoli vaziyatlar, keyslar, qiyosiy manba tahlili, loyiha va mustaqil ta'lim topshiriqlarining izchil tizimini talab qiladi; bunda topshiriqlar talabani tayyor javob izlashga emas, dalil to‘plashga va xulosani asoslashga yo‘naltiradi. Tashkiliy-pedagogik shart-sharoitlar axborotga yo‘naltirilgan ta'lim muhitini — raqamli kutubxona va ma'lumotlar bazalariga ochiq kirish, o‘qituvchining metodik tayyorgarligi, baholashning jarayonga qaratilgan mezonlari va pedagogik amaliyot bilan bog‘liqlikni qamrab oladi.

Uchinchi natija — mediama'lumotlar bilan ishlash madaniyatini rivojlantirishning to‘qqiz bosqichli pedagogik ketma-ketligi: axborot ehtiyojini aniqlash → izlash → saralash → manbani tekshirish → tahlil qilish → qayta ishlash → etik foydalanish → natijani taqdim etish → refleksiya. Ketma-ketlikning metodik qiymati shundaki, har bir bosqich uchun alohida topshiriq turi va baholash ko‘rsatkichi belgilanishi mumkin: izlash bosqichida qidiruv so‘rovining aniqligi, tekshirish bosqichida manba vakolatini aniqlash usullari, etik foydalanish bos-

qichida havola va iqtibos madaniyati, refleksiya bosqichida esa talabaning o‘z qarorlarini izohlash qobiliyati baholanadi.

To‘rtinchi natija mazkur madaniyatning fan kontekstiga bog‘liqligini ko‘rsatadi. Tarix yo‘nalishidagi bo‘lajak o‘qituvchi tarixiy hujjat, arxiv materiali, ilmiy maqola va raqamli tarixiy manbalarni baholashi kerak bo‘lsa, biologiya o‘qituvchisi ilmiy tadqiqot natijalarini, statistik ma’lumotlarni va ilmiy-ommabop materiallarni tekshirishi lozim. Demak, umumiy metodik model o‘zgarmas qolib, uning topshiriq va manba bazasi fan xususiyatiga moslashtiriladi.

MUHOKAMA

Olingan natijalar mazkur kompetensiyani alohida fan doirasidagi qisqa mashg‘ulot bilan cheklash mumkin emasligini ko‘rsatadi. Birinchidan, axborot bilan ishlash madaniyatini rivojlantirish jarayonli xarakterga ega: talaba dastlab axborot ehtiyojini aniqlashni, keyinchalik manbani izlash va tanlashni, undan so‘ng uning ishonchliligini baholash va axborotni qayta ishlashni o‘zlashtiradi. Bu jihat axborot izlashning bosqichli modellari va yettita ustun yondashuvidagi jarayonlilik g‘oyasi bilan uyg‘unlashadi.

Ikkinchidan, axborot madaniyatining natijasi faqat bilim bilan emas, amaliy faoliyat mahsuli bilan baholanishi kerak. Talabaning qanchalik ko‘p ma’lumot bilishi emas, balki ma’lumotni qidirishi, tanlashi, dalillashi, manbaga havola qilishi va asoslangan xulosa chiqarishi muhim. Shu sababli baholash tizimida yozma ishning yakuniy matni bilan birga uning manba bazasi va iqtibos madaniyati ham mustaqil ko‘rsatkich sifatida qaralishi lozim.

Uchinchidan, raqamli muhitda axborot bilan ishlashni o‘rgatishda tanqidiy fikrlash va metakognitiv refleksiya o‘zaro bog‘lanadi. Talaba «Men bu manbani nima sababdan ishonchli deb hisobladim?», «Qaysi dalil xulosamni tasdiqlaydi?», «Yana qaysi manbani tekshirishim kerak?» kabi savollar orqali o‘z axborot faoliyatini nazorat qiladi. ACRL Framework ham axborot savodxonligida metakognitiv yondashuv va refleksiyaning ahamiyatini ta’kidlaydi [6].

To‘rtinchidan, o‘qituvchi tayyor bilimni beruvchi emas, axborot bilan ishlash jarayonining tashkilotchisi sifatida faoliyat yuritishi lozim. YUNESKOning o‘qituvchilar uchun media va axborot savodxonligi modeli ham pedagogni mazkur kompetensiyalarni shakllantirishdagi asosiy subyektlardan biri sifatida ko‘radi [7; 8], global baholash doirasi esa o‘qituvchi tayyorgarligi sifatini kuzatish mexanizmlarini taklif qiladi [9].

Olingan natijalar O‘zbekistonda bajarilgan tadqiqotlar bilan bir yo‘nalishda: boshlang‘ich ta’lim va chet tili metodikasi doirasidagi ishlarda ham mediasavodxonlik alohida ko‘nikma emas, fan mazmuni bilan integratsiyalashgan kompetentlik sifatida qaralgan [2; 3]. Mediata’lim resurslarining pedagogik mahoratga ta’siri haqidagi xulosalar esa taklif etilgan tashkiliy-pedagogik shart-sharoitlar guruhini qo‘shimcha asoslaydi [5]. Shu bilan birga, tadqiqotning cheklovlari ham mavjud: tahlil nazariy manbalar va normativ hujjatlar bilan chegaralangan, taklif etilgan

ketma-ketlik hamda shart-sharoitlar tizimi pedagogik eksperimentda sinovdan o‘tkazilmagan. Komponentlarning shakllanganlik darajasini o‘lchovchi diagnostik vositalar ishlab chiqilishi va keyingi bosqichda sinovdan o‘tkazilishi zarur.

XULOSA

Bo‘lajak o‘qituvchilarda mediama’lumotlar bilan ishlash madaniyati pedagogik kasbiy tayyorgarlikning alohida ko‘nikmasi emas, balki axborotni izlash, tanlash, baholash, tahlil qilish, undan etik foydalanish va raqamli xavfsizlikni ta’minlashni birlashtiruvchi kompleks kompetensiya sifatida qaralishi lozim.

Nazariy manbalar tahlili mazkur madaniyatning kognitiv, operatsion, refleksiv, aksiologik va etik komponentlardan tashkil topishini ko‘rsatdi. Ushbu komponentlarning izchil shakllanishi uchun axborotga yo‘naltirilgan ta’lim muhiti, interaktiv va muammoli metodlar, raqamli vositalardan maqsadli foydalanish, amaliy keyslar hamda akademik halollik va axborot xavfsizligiga oid topshiriqlar mazmuniy, metodik va tashkiliy-pedagogik shart-sharoitlar tizimi doirasida o‘zaro uyg‘unlashtirilishi zarur.

Maqolaning metodik jihatdan asosiy natijasi shundan iboratki, bo‘lajak o‘qituvchilarda axborot bilan ishlash madaniyatini rivojlantirish jarayoni «axborotni topish» bosqichidan boshlanib, «axborotdan asoslangan, etik va mas’uliyatli foydalanish» bosqichigacha olib borilishi kerak. Bunda talabaning faqat yakuniy javobi emas, balki axborotni izlash, tekshirish va xulosaga kelish jarayoni ham pedagogik baholash obyekti bo‘lishi lozim.

Mazkur yondashuv bo‘lajak tarix o‘qituvchilarida mediasavodxonlikni shakllantirish metodikasini takomillashtirish uchun ham nazariy-metodik asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Ayniqsa, tarixiy manbalarni qiyosiy tahlil qilish, raqamli arxiv materiallarini tekshirish, tarixiy voqealarga oid turli media talqinlarini solishtirish va manbaga asoslangan xulosa chiqarish mashg‘ulotlari mazkur modelning fan-metodik imkoniyatlarini kengaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining «Pedagogning maqomi to‘g‘risida»gi Qonuni. O‘RQ-901-son, 2024-yil 1-fevral. – Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi (LexUZ).

2. Abdukadirova N.A. Ingliz tili darslarida mediasavodxonlikni shakllantirish: pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi. 13.00.02. – Guliston, 2020.

3. Eshmirzayev G‘.Yu. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining mediasavodxonlik kompetentligini rivojlantirishning dasturiy ta’minotini takomillashtirish: pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. 13.00.06. – Toshkent, 2026.

4. Qambarov M.M. Pedagogika tarixi. – Namangan: NamDU nashriyoti, 2024.

5. Suleymanova R.D. Bo‘lajak o‘qituvchilarning pedagogik mahoratini mediata’lim resurslari vositasida rivojlantirish metodikasini takomillashtirish: pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi. – Toshkent, 2023.

6. Framework for Information Literacy for Higher Education. – Chicago: Association of College and Research Libraries (ACRL), 2015.

7. Media and Information Literacy: Curriculum for Teachers / C. Wilson, A. Grizzle, R. Tuazon et al. – Paris: UNESCO, 2011. – 192 p. – ISBN 978-92-3-104198-3.

8. Grizzle A., Moore P., Dezuanni M. et al. Media and Information Literacy: Policy and Strategy Guidelines. – Paris: UNESCO, 2013. – 196 p. – ISBN 978-92-3-001239-7.

9. Global Media and Information Literacy Assessment Framework: Country Readiness and Competencies. – Paris: UNESCO, 2013. – 158 p. – ISBN 978-92-3-001221-2.

10. Grizzle A., Wilson C., Tuazon R. et al. Media and Information Literate Citizens: Think Critically, Click Wisely. 2nd ed. – Paris: UNESCO, 2021. – 403 p. – ISBN 978-92-3-100448-3.